

Amennyiben véleményem ezekről a kérdésekről az utóbbi negyed évszázadban megváltozott, azt elsősorban Kendall L. Walton nagyszerű könyvének köszönhetem

Laurent Stern

A szerkesztőség nem kíván állást foglalni a továbbiakban, de az érdeklődés kedvéért közlünk egy régi „hosszszólást” Bertrand Russell A NYUGATI FILOZÓFIA TÖRTÉNETE című munkájából (1946; fordította Kovács Mihály): úgy véljük, ez a néhány sor józansul és tömören foglalja össze a probléma lényegét. – A szerk.

„Vegyünk egy képzeletbeli személyt, mondjuk Hamletet. Vizsgáljuk meg a következő állítást: „Hamlet dán királyfi volt.” Bizonyos értelemben ez igaz, de tisztán történeti szempontból nem igaz. Az igaz állítás az, hogy „Shakespeare szerint Hamlet dán királyfi volt”, vagy még kifejtettebb formában: „Shakespeare szerint volt egy dán királyfi, aki a Hamlet nevet viselte”; ebben már nincs semmi képzeletbeli elem. Shakespeare, Dánia és a Hamlet szó egyaránt valóságosak, bár ez utóbbi nem valóságos név, mert valójában senkit sem hívtak Hamletnek. Ha úgy fogalmazunk, hogy „Hamlet egy képzeletbeli személy neve”, az szigorú értelemben véve nem pontos, azt kellene mondanunk: „Képzeletbeli dolog, hogy a »Hamlet« valóságos személy neve.”

Hamlet elképzelt figura, mint ahogy az egyszarvú képzeletbeli állatfaj. Az „egyszarvú” szót tartalmazó mondatok némelyike igaz, némelyike hamis, de egyik esetben sem direkt módon. Gondoljunk csak erre a két kijelentésre: „Az egyszarvúnak egy szarva van”, illetve „A tehénnek két szarva van”. Az utóbbi állítás bizonyításához elég ránézni egy tehenre, s nem elég azt mondani, hogy egyes könyvek szerint a tehén kétszarvú. Arra viszont, hogy az egyszarvúnak egy szarva van, csak könyvekben találhatunk bizonyítékot, korrekt módon tehát csak annyit állíthatunk, hogy „egyes könyvek szerint léteznek egyszarvú állatok, amelyeket egyszarvúaknak neveznek”. Az egyszarvúra vonatkozó minden állításunk így valójában az „egyszarvú” szóra vonatkozik, mint ahogy a Hamletre vonatkozó kijelentéseink a „Hamlet” szóra.

EGY TÁRGYEST

A Holmi júniusi számát olvasván, a háromsoros Rilke-vers fordításairól szóló tanulmányban valami elgondolkoztatott. Rilke eredeti sorai így hangzanak:

„O Herr, gib jeden seinen eignen Tod.
Das Sterben, das aus jenem Leben geht,
darin er Liebe hatte, Sinn und Not.”

Nem a tanulmánnyal magával foglalkozom, nem mintha – ami természetes – nem volnának hozzá itt-ott gondolataim, csupán a német szöveg szigorúan nyelvi értelmezésével. A tanulmánytörténelmi értelmezésével, ami a lényeg, egyetértek. De a szövegelemzés bevezetőjéül azt írja, hogy három alapszempontot tart fontosnak a fordítások elbírálásánál, a ritmust, a rímet és a mondat szerkesztést. Eddig rendben is volna. Mikor azonban a rilkei szöveg mondat szerkesztésének elemzésére kerül sor, ezt írja: „A második mondat hiányos szerkezetű. Főmondata egyetlen főnév (Sterben), melyhez nem járul ige. E fura főmondathoz két vonatkozó névmási mellékmondat kapcsolódik... stb.” Ez félreértés. Semmiféle főmondatról, még kevésbé fura főmondatról nincs szó. A *Das Sterben* nem főmondat, amelyhez nem járul ige, hanem az előző mondat tárgya. Mint a *Tod*. Vagyis: „O Herr, gib jedem seinen eignen Tod” prózában: Ó, Uram, add meg kinek-kinek saját halálát. „Das Sterben, das aus jenem Leben geht” prózában: Azt a halált, amely abból az életből következik, „darin er Liebe hatte, Sinn und Not” prózában: amelyben ő a szerelmet, az értelmet és a nyomorúságot megélte.

A *der, die, das* ugyanis nem csupán névelő, hanem névmás is. Minden szótárban az első, a névelős jelentés után ott van a második jelentés, hogy névmás. A szótári jelölés szerint: (pron. dem.), vagyis mutató névmás. Az én szótáramban ehhez olyan példamondatok szerepelnek, hogy „der Dichter gefällt mir am besten – az a költő tetszik nekem legjobban”. Vagy: „Das Unglück fehlte mir gerade noch – Ez a baj hiányzott még nekem.” Ez éppen a Rilke-vers *Das Sterben*-je. Az a halál. Mivel pedig a semleges nemű *Sterben*nek

tárgyese is ugyanaz: *Azt a halált*. Különös érdekessége a versnek, hogy a *der, die, das* névmási jelentésének másik esete; amelyet a szótár úgy jelöl, hogy (pron. rel.), vagyis vonatkozó névmás, magyarul aki, amely, ami, a Rilke-vers második sorában ugyancsak előfordul: „*Das Sterben, das aus jenem Leben geht*” – *Azt a halált, amely abból az életből származik*

Ezek elemi dolgok, röstellek velük előhozakodni, de bizonyára más is olvas néme-

tül, és megtanult szótárt kezelni, ráadásul magam sem vagyok nyelvész. Sőt a kérdés a tanulmány egészének nem is lényeges eleme. Csak azért tűnt fel, mert éppen egy német fordításokkal foglalkozó írásban fordult elő. Egyébként amit a szerző és minden jelentős műfordító Arany Jánostól ha úgy tetszik Nemes Nagy Ágnesig vall, hogy „hiteles” műfordítás képtelenség, de lehetetlen meg nem kísérelni, azzal egyetérttek.

Czímer József

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Alap,
a Soros-alapítvány, a Budapest Bank és a József Attila-alapítvány
támogatásával jelenik meg